

MECLİS-İ MEB'ÛSÂN-I OSMANÎ'DE BOLU MUTASARRIFLIĞI MİLLET VEKİLLERİ

*****

SANCAKS OF BOLU DEPUTIES IN OTTOMAN PARLIAMENT

Prof.Dr.Enver KONUKÇU

Bolu. I.Dünya Savaşının bütün olumsuzluklarını yaşamış, türlü cephelere gönderdiği çok sayıda insanını kaybetmiş, dönemeyenler de, geride perişan yakınlarını bırakmıştı. Asker kaçakları da ciddi mesele yaratmış, sosyal yaşayışında alt-üst olması ile yerlilerden de silahını alan dağa çıkmıştı. Bolu-İstanbul yolu da soygunlar nedeni ile işlemez hâle gelmişti. Bolu-Düzce-Hendek-Adapazarı yolu gibi İstanbul, Akşehir-Düzce ve Bolu güzergâhı da yolcular ve tüccarlar için kara bir kabusa dönüşmüştü.

1918 sonlarında Osmanlı Devletinin kayıtsız-şartsız teslimi demek olan Mondros Mütârekesi, kısa zaman sonra İttihadçuların ülkeyi terk etmesi, Hürriyet ve İ'tilâfçuları harekete geçirmiş, her şeyden Enver-Talât ve Cemal Paşalar sorumlu tutulmuşlardı.

Bolu'daki Mutasarrıf Abdülkadir Bey görevinden alınmış ve yerine Çatalca'dan nakdedilen Ali Haydar Bey gönderilmişti. Onun başlıca acilen halletmesi gereken işlerinden en önemlisi hemen herkesin şikâyetçi olduğu asayiş idi. Bolu Belediyesinde ise bu sıralarda tüccar sınıfından Nuhzâdelerden Mehmed Vasfi Bey vardı. Bolu'daki karanlık sokaklar da dahil aydınlatma projesini hayata sokmak düşüncesinde idi. Bu nedenle bir Avusturyalı Elektrik mühendisi ile görüşmek için İstanbul'a gitmişti.

Hürriyet ve İ'tilâfçılar arasında siyasi nedenlerle ortam gerginleşmeye başlamıştı. Mutasarrıflığın resmi yayın organı Bolu gazetesi dışında Dertli ve Kürsi-i Millet gibi gazeteler de kamuoyunu kendi taraflarına çekmek için var güçleri ile çalışıyordu.

Mayıs 1919'da, Mustafa Kemal Paşa'nın yurdu kurtarma çalışmaları için faaliyetleri ise nedense yerli basında göze çarpmıyordu. Amasya-Sivas ve Erzincan üzerinden Erzurum'a gitmiş olan Mustafa Kemal 8/9 Temmuz 1919 gecesi görevinden ayrılmış, 23 Temmuz günü de Erzurum Kongresi toplanmış ve 7 Ağustos günü de bazı kararlar alınarak telgraf ve belgeler yolu ile Vilâyetlere, Mutasarrıflıklara, diğer merkezlere ulaştırılmıştı. Bolu gazetelerinde ise toplantı ve akisleri hakkında tek satır yoktu.

Mustafa Kemal Paşa, daha sonra Eylül 1919'da, Sivas'a döndü. Yurdun kurtarılması için bir dizi kararların alınacağı Sivas Kongresini topladı. Bu sıralarda, İstanbul'dan Dersim'e mutasarrıf olarak gönderilen Osman Nuri, Hüsvrev Bey'in aracılığı ile geri gönderildi ki bu şahıs, İleride Bolu-Düzce hâdiselerinde, İstanbul'un maşası olarak, Ankara'ya, TBMM'ye korkulu zamanlar yaşatacaktır.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlardan biri de Hey'et-i Temsiliye idi. 7 Eylül 1919'dan sonrada, Bolu ile Hey'et-i Temsiliye arasında bazı görüşmeler oldu. İstanbul ile hemen ilişkinin kesilmesi husûsunda Mutasarrıf Ali Haydar'ın harekete geçmesi istendi.

Bolu'da, çetin şartlara rağmen Kuvây-ı Milliye ruhu canlı idi. İlyaszâdeler, Dr.Fuad ve Mithat Beyler, Heyet-i Temsiliye'nin emrini yerine getirdiler ve Damad Ferid Paşa ile ilgili kestiler.

Karşı görüştekiler de Mustafa Kemal Paşa konusunu, Enver Paşa ile paralellikler kurarak işlemeye başladılar. Her şeyden önce, Mustafa Kemal Padişah'a karşı gelmişti. Militarizmi tekrar geri getirmek istiyordu. İttihadcılığı tekrar hortlatma gayreti için Kongreler toplamıştı. Bunlar İstanbul'un hiç onaylamadığı şeylerdi. Halkın doğru dürüst söyleyemediği Jeune-Turque'ü bile, "con, con" diye el altından yayılması, Damad Ferid Paşa hükümetinin istifası ile biraz durulur gibi oldu. Heyet-i Temsiliye ile Ali Rıza Paşa'nın temsilcisi Salih Paşa'nın Amasya'daki görüşmeleri ve mutabakata varmaları da önemli idi.

Kürsî-i-Millet Gazetesi hariç diğer basın organları Mustafa Kemal'i destekleyerek, kalıcı bir kamu oyu oluşturdular. Düzce'de ise bazı kimseler, Derdli'nin bir makalesini öne sürerek, bölücülük yaptığına dair Heyet-i Temsiliye'ye şikâyette bulundular. Dr.Fuad ise Mustafa Kemal'in emirleri

doğrultusunda, kurulması biraz gecikmiş olan müdafâ-i Hukûk Cemiyeti'ni merkez ve kazalarda hayata geçirdi. Mudurnu, Bolu ve Düzce gibi yerlerde Kuvây-ı Millîye ve adı geçen cemiyet etkili duruma sokulmak istendi. Ancak, Saray ve Damad Ferid Paşa, İngilizlerin harekete geçmesi ile bölgede nıfak tohumları ekmeye başladılar. Çerkes Bekir isimli biri Akyazı dolaylarında Mustafa Kemal aleyhinde harekete geçti ve Padişahın selâmını getirdiğini, gönüllü olacaklara çok para verebileceğinin propagandasını yapmaya başladı. Ali Suad ve Tahir Bey'in İzmit ve Adapazarı yöneticileri olarak bu harekete karşı etkili tutum sergilemeleri, bir anda tutuşmaya hazır barut fıçısının infilakını önledi. Mustafa Kemal, Heyet-i Temsili'ye adına durumu Ali Rıza Paşa Hükümetine bildirdi ve gerekli önlemlerin alınmasını istedi.¹

Asayiş ise tamamen kontrolden çıkmıştı. Ali Haydar ve Ali Suad gibi mutasarrıfların acil tedbirler için İstanbul'a başvurmaları da tam anlamı ile sonuçsuz ve semeresiz kalıyordu.

Ali Rıza Paşa ve Heyet-i Temsiliye'nin Amasya'da iken aldığı kararlardan biri de Meclis-i Meb'usan-ı Osmani'nin açılması ve çalışmalarını sağlamanı milletvekillerinin bir an evvel seçilmesi ve belirlenecek bir yerde toplanması idi.²

BOLU VE KAZALARINDA SEÇİM

Bolu Müstakil Sancağı/Livâ'sının kazaları; Merkez, Gerede, Düzce, Mudurnu, Göynük, Ereğli, Zonguldak, Devrek ve Bartın'dan oluşmakta idi. Bolu gazetesinin bir haberine göre, Meb'usan İntihabı için harekete geçilmiş³ Dahiliye Nezâreti de, Mutasarrıf Ali Haydar Bey'e bu konuda telgraf göndererek, "İntihabat-ı umûmiyenin icrası, Meclis-i Vükelâ'da karargir olduğundan, intihab kararnâme-i âhiline tevfikeyen istihzarata başlanması Dahiliye Nezâretinin 27 Temmuz 1335/1919 tarihli telgrafnâmesinde emri

¹ K.Atatürk, Nutuk, hzl: 2.Korkmaz, Ankara 1991 s.176. v.d.

² K.Atatürk, Nutuk, s.166-169.

³ Bolu, No:265, 31 Temmuz 1335, s.1.

iş'ar buyrulmuş ve keyfiyet taraf-ı Âli-i Mutasarrıfiden icâb edenlere tebliğ edilmiştir" denilmiştir⁴

Kısa zaman sonra, Ali Haydar Bey, Meclis-i Meb'ûsân-ı Osmani için seçim hazırlıklarının yerine getirilmesi için gereken emirleri vermişti. Mutasarrıflığın resmî yayını durumdaki Bolu gazetesinde, İstanbul'dan gelen telgraf metinleri aynen yayınlanarak kamuoyu bilgilendirilmeleri yapıyordu. Hey'et-i Temsiliye'nin ki gibi Hükümetin de milletvekillerinde aradığı özellikler, Müdâfââ-ı Hukûk Cemiyeti esaslarını benimsemiş olmak, milliyetçi, namus sahibi ve yetenekli şahsiyete sahip bulunmak gibi seçmenin de kabul edebileceği hususlardı.

Bolu Mutasarrıflığı, güvenin az olduğu yerlerin başında geliyordu. I.Dünya Savaşının şartlarının yarattığı bu ortam, asker kaçakları'nın yasa dışı hareketleri ve esâretten dönenlerin acınacak hâlleri ile daha da kötü idi. Ali Rıza Paşa, sadrâzâm olarak, Dahiliye Nezâretine, burası da vâlilere, mutasarrıflıklara, âcilen asayişin temini için telgraf üzerine telgraf yolluyordu. Yol kesmeler, ev basmalar, zenginlere haber göndererek para talepleri, ilk incelemelere göre Jandarma'nın aczinden kaynaklanmakta idi. Hatta, onlar içinde bile, görevini, halkın aleyhine kötüye kullananlar vardı. Zabitin emrini, çavuşlar, onlarınkine de kulak asmıyordu. İzmit'teki 1.Fırka Komutanı Rüşdi Bey, İstanbul ve Hey'et-i Temsiliyeden gelen uyarılar dairesinde, sukûnetin îadesi için var gücü ile çalışıyordu. Zorbalıklar, baskılar, yol kesmeler, dağa adam kaldırmaların engellenmesi, suçluların adalete teslimini sağlamak gayretini devam ettirmekte idi. Kendisine son olarak ulaşan diğer bir telgraf da, seçimler konusunda idi. Seçmen ve seçilecek kimseler için güvenlik de son derece önemli idi.⁵

Bolu'da, vakit kaybetmeksizin seçim işleri başlatıldı. Bolu gazetesi de, merkeze ulaşan haberleri hemen her tarafta kamuoyuna duyuruyordu. Milletvekilleri adayları da, serbestçe merkez ve kazalarda propağandalara başladılar. Her yerde olduğu gibi kendi çıkarlarını değil, milletinkini Meclis'de temsil etme hakkını isteyen çok sayıda aday, dilekçeleri ile seçime katılma izni

⁴ Hey'et-i Temsiliye Kararları s.37.

⁵ Bolu, No: 277, 30 Teşrin-i evvel 1335 s.l.

istediler. Bolu Gazetesi, 30 Teşrin-i evvel 1335/1919 itibarı ile adaylıkları belli olan kimseleri kısaca tanıtıyordu.⁶

1. Sa'ib Efendi
Bolulu. Gelibolu İstinaf Reisi
Fazlızâde ailesinden.
2. Mustafa Zeki Efendi
Taşhancılardan. Daimi meb'uslardan.
Bolu eski milletvekili
3. Ahmed Tayyar Efendi
Bolu Müftisi, Medrese Müderrisi.
4. Hacı Abdulvahab Efendi
Eski Bolu Milletvekili
5. Nuhzâde Mehmed Efendi
Bolulu. Belediye Başkanı. Tüccar.
6. Midhat Efendi
Bolulu. Meslis-i Meb'ûsan Kâtibi. Hakkıbeyzâdelerden.
7. Mengenli Nuri Efendi
Mekteb-i Hukuk mezunlarından
8. Dr. İzzet Şükrü Efendi
Amasralı. Eyücezâde Mustafa Beylerden.
9. Hüseyin Efendi
Beycuma Müderrisi
10. Emrullah Efendi
Bolulu. Mimârzâde ailesinden. Evkaf-ı Hümayûn Nezâretinde
Kütüphâneler Memuru.
11. Necati Efendi.
Efendi Milletvekili. Geredeli.
12. Refet Bey
Eski Konya Vâlisi
13. İlyaszâde Şükrü Efendi

⁶ Bolu No:277, 30 Teşrin-i evvel 1335 s.1

- Bolulu İlyaszâdelerden. Eski Genel Meclis Üyesi. Dereli Gazetesi sahibi.
14. Süleyman Bey. Kadızâlerden.
15. Ömer Zeki Bey
Erkân-ı Harb Yüzbaşısı. Çobanoğullarından.
16. Salih Efendi.
Bolulu. Karadeniz Ereğlisi Mahkeme Riyâsetinden.
17. Mehmed Cemal Efendi
Devrekli Hocazâdelerden. Ereğli Maden-i Hümâyûn Müdiriyeti Muhasabe Başkâtibi.
18. Nuri Efendi.
Bartınlı. Genel Meclis Encümen Üyesi.
19. Reşad Bey
İstanbul Dava Vekillerinden. Divân-ı Harbi Örfi Müdde-i Umûmi Eski Muavini
20. Mehmet Ulvi Bey
Bolulu Tulumbacızâdelerden Merhum Öğretmen Necib Efendioğlu.
Medine-i Münevvere Merkez Kumandanı. Binbaşı.
21. Sâdi

Vefa Sultanisi eski müdürü 23 Ekim 1919 günlü hatırasında, Hüsrev Gerede, Sadi Bey'in adını Esad olarak vermektedir. Yakından tanıdığı Cevad Abbas'ın Bolu'dan aday gösterilmesinin uygun olmadığına işâretle " Vefa Lisesi Müdürü, Esad Bey, Milletvekili adayı olmuştur. Başka aday istenilip-istenilmediğini İstanbul'a sordu. İstanbul'da iken tanıdığım değerli, yurt-sever, milliyetçi bu gencin milletvekili olmasını çok isterdim. Durumu, Amasya'daki Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdim. Yaveri, hiç özelliği olmayan Cevad Abbas'ın Bolu'dan Milletvekili Çıkararak istenmesindeki uygunsuluğa dikkatini bir daha çekmek için, bilimsel değeri yüksek olan Esad Bey'in benden daha çok yurda hizmet edebileceği görüşümüde ekledim"⁷

22. Mithat Bey

⁷ Hüsrev Gerede'nin Anıları: Kurtuluş Savaşı: Atatürk ve Devrimler, hzl: S.Önal, İstanbul 2002 s. 101.

Gerede Kazası Kaymakam Vekili

23. Cevad Abbas Bey

III. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın Yaveri

24. Yusuf Cemal Efendi

Göynüklü Sa'ibzâdelerden. Diyâr -ı Bekr İstinâf Müdde-i Umûmisi

25. Ali Ziya

Devrekli. Hüseyin Efendi Oğlu. Sanat erbabı.

26. Tevfik Efendi

Ereğlili. Sivas Vilâyeti Baş Müdiriyetinden emekli. Genel Melis eski üyesi.

27. Mehmet Tefik Bey

Eski Denizli Mutasarrıfı. Bolu'nun Kuz Gölcük Köyünden

28. Yusuf Ziya Efendi

Eski Bolu Milletvekili

29. Süleyman Şükrü Bey.

Emekli Albay. Rumbeyzâdelerden.

30. Ahmed Refik Bey

Bartınlı Alemdarzâdelerden.

31. Abdullah Sabri Efendi

Devrek Müftisi İrşad Müderrisi.

ALİ HAYDAR YULUĞ

TBMM III.DÖNEM İSTANBUL MİLLETVEKİLİ (21930)

(Ö.T. 18 EYLÜL 1937)

Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey ve Kaza kaymakamları, seçimlerin usûlüne uygun bir şekilde sonuçlanması için gayret gösterdiler. Emniyet ve Jandarma büyük bir titizlik gösterdi. Yine de bu arada İstanbul gazetelerine kadar bazı şikâyetlerin usulsüzlüklerin aksettiği görüldü. Ali Rıza Paşa Hükümeti de şikâyetleri inceledi. Bu nedenle, konunun gerçek olup olmadığını öğrenmek için Bolu'ya Mülkiye Müfettişi Fuad ey yollandı.⁸ Mutasarrıf da, kendisine yardımcı oldu ve gerçek duruma ait bir rapor tanzim edilerek , İstanbul'da ilgili merci bilgilendirilmiştir.

İleri Gazetesi, İzmit Muhabirine dayanarak, Düzce Kazasındaki seçim olayının daha başka kaynaklarına temas etmekte ve o da şunları gazetesine bildirmektedir.⁹

“Laf lafı açar derler.. Madem ki, eşkiyadan bahis açtık. Biraz da Düzce'den bahsedelim. Birkaç günden beri efkârı tırmalayan bir Düzce

⁸ İleri, 8 Kanun-ı Evvel 1335 s.3.

⁹ İleri, 3 Kanun-ı evvel 1335 s.3.

meselesi var. Güya orada Çerkeslerden mürekkebe bir şer zemme-i isyan, Kuvây-ı Millîyeye muhalefet etmek üzere bir harekette bulunacaktı. Ben, bunda Hürriyet ve İ'tilâf parmağını görüyorum. Bana saydıkları isimlerde bu hükmü vermekte bir saik oluyor. Bu fırka, hâlâ İttihad ve Terakki hâliyle lertzardır. Halbuki ordada ne ittihad var ne de Terakki... Ah, bu post kavgası... Düzce'de, henüz fiilen sabit olmuş şey yoktur. Fakat, Hükümetin oraya bir müfreze sevk ve bir Divân-ı Harb teşkil etmesi, her hâlde alttan alta kaynayan bir şey olduğuna delâlet eder... Ma'ahaza, Çerkeslerin ekseriyet-i âkilesi, bu gibi çirkin vak'aya taraftar değillerdir. Mesâfe uzak olmakla beraber, siz yine Ahmed Aznavur gibi cühelanın silâh-ı bedest olarak memlekete ıslahat tesisine kıyam ettiklerini gördüğünüz zaman, muharriklerini doğrudan doğruya başka yerlerde arayınız. Bereket versin, Hürriyet ve İ'tilaf erkânında o savlet ve şecaat yok. Memleketde, yeni bir şovenlerle, montanyarlar kavgası zuhûr edecekti... ”¹⁰

Bu haberden de hâlâ eski particilik kavgasının canlı kaldığı, devam ettiği görülüyor. Ali Rıza Paşa Hükümetinin tarafsızlık siyâseti de, adayların listesine bakıldığında, daha iyi anlaşılacaktır. Bolulu Abdûlvahhab, Mengenli Nuri, diğerleri Nisan 1920 Haziran 1920'de, TBMM'de, Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefette ön sırayı alacaklar, yaptıklarının cezalarını ödeyerek, Çerkes Edhem tarafından Düzce'de idam edileceklerdir.(27 Mayıs 1920)¹¹

Bolu Gazetesi, seçim sonuçlarının 18 Kanûn-ı evvel 1335/1919'da belli olacağını da bu sıralarda duyurmuştur. Habere göre, Düzce, seçimlerini şu anda bitirmek üzeredir. Birkaç güne kadar oy ayrımı ve sonuçları belli olabilecektir. Böylece, en çok oy alan kişide ilân edilecektir.¹²

Bolu Sancağındaki seçim sonuçları 16 Kanun-ı evvel 1335/1919'da, resmen Mutasarrif Ali Haydar Bey tarafından ilân edilmiştir. Sonuç, Dahiliye Nezâretinde telgraflarla bildirildi.

¹⁰ Fransa'da burjuvazinin daha köktenci kanadını teşkil eden ve halk hareketinin başında bulunan Montagnard'lar, Maximilien Robespierre başkanlığında, 1793'de, etkin durumda idiler. Montagnard, dağlılar analımında idi. Şöven ise Fransa'da, milliyetçilik duygusunun en tutkulu aşamasıdır. Kelime Napoleon'un askerlerinden Nicolas Chauvin'den kaynaklanmaktadır.

¹¹ M.Z.Konraba, Bolu Tarihi, Bolu 1960 s.724 E.Konukçu, Bolu Bölgesine Ait Milli Mücadele Kronolojisi, Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi I(Temmuz 1978) s.24.

¹² Bolu No: 284, 18 Kanun-ı evvel 1335 s.1.

“Dahiliye Nezâretine

Mahreci: Bolu

Numara: 918

Kelime: 40

Tarih: 16 Kanûn-ı evvel (13) 35

Livâ, Meb'ûs intihabatı bu gün ikmal edilerek Bolu Belediye Reisi Nuhzâde Mehmed, Bolu Müftisi Tayyar Efendilerle, Mülga III. Ordu Müfettişliği Seryâveri, Erzurum Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı emrinde Yüzbaşı Cevad ve Tunalı Hilmi eylerin İhraz-ı ekseriyet ederek, Meb'ûs oldukları ma'ruzdur.

16 Kanûn-ı evvel (I") 35

Bolu Mutasarrıfı

Ali Haydar¹³

TANITIM HAREKETLERİ

İttihad ve Terakki dönemindeki gibi milletvekili olacak adaylar dahil oldukları siyâsi partinin veya kuruluşun ilkelerini benimsemişler, bu yolla basın yahut toplantılar yolu ile ne yapacaklarını ifâde etmişlerdi. Ortaya çıkan manzara ise yine eskiden olduğu gibi iki akımın meydana gelmesidir. Bir başka deyimle Anadolu ve İstanbul'un yarattığı fiili durum, Ankara'daki Anadolu ve Rumeli Müdafââ-ı Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi'nin zaferine işâret etmekte idi. Nitekim, Mustafa Kemal'e göre, millî hakimiyeti sağlayacaktır. Anadolu ve Rumeli'nin geleceğini belirlemek üzere daha önceleri oluşan Rumeli ve Anadolu Müdafââ-ı Hukûk Cemiyeti, Sivas'ta, sadece Müdafââ-ı Hukûk Cemiyeti şekli ile Hey'et-i Temsiliye tarafından demokrasiye atılan ilk adımdır. En önemli ve esaslı görevi de millî birliği korumaktır. Cemiyet, vatan ve millî varlığın devamı amacını gütmektedir. Tam bağımsızlığa kadar, büyük bir inanç ve azimle çalışmalarını sürdürecektir. Millî örgütlenmenin de ilkesi bu olmaktadır. Yurdun her tarafında, MHC'nin teşkilâtlanması sürmektedir ve sürecektir. Merkez heyetleri ve yönetim merkezlerinden istenilen tarihi görev de

¹³ BOA, DH.İ UM. 1335 Ra 18 (1)-57-74
Bolu No: 285 25 Kanun-ı evvel 1335 s.1.

yukarıdaki izâhlar dâhilinde, yola devam olmasıdır. Böylece, Anadolu'da ve Trakya'da, Kuvây-ı Millîye'ye dayalı, cemiyet olarak da Sivas'ta belirlenmiş şekli ile Müdafââ- Hukûk Cemiyeti esaslarına göre hareket, bu düşüncedeki milletvekillerinin de genel ilkesi olmaktadır.

Bolu'dan milletvekili olarak görevlendirecekler, MHC esaslarına sadık ve bunu Meclis'de temsil edecek yapıda idiler. Bolu Mutasarrıflığına yapılan başvurular da, Ankara'nın da görüşü dairesinde Cevad Abbas Bey'in bulunması alınan haberler arasında idi. Seçimlere katılan, Ahmed Tayyar Efendi, Belediye Başkanı Nuhzâde Mehmed, Tunalı Hilmi ve Cevad Abbas Bey isimleri ön plâna çıkarken, adaylık başvurusunda bulunanlar da yukarıdaki listelerden anlaşılacağı gibi fazla idi. Gazeteler, el ilânları ve propaganda konuşmalarında herkes fikrini ve yapabileceklerini Bululara anlatırken, bunlar içinde en dikkat çekenlerden biri de Tulumbacızâdelerden Öğretmen merhum Necib Efendizâde Mehmed Ulvi idi. Medine-i Münevvere Merkez Komutanlığı da yapmış olan Süvâri Binbaşı Mehmed Ulvi, dört maddeden oluşan milletvekili olma şartlarını şöyle dile getirmiştir;

“Muhterem Vatandaşlarım;

Şu sözleri sizlere akıl öğretmek için değil, fakat ruhumu saran kara endişeleri izâle için söylüyorum... Zira, bu gün vatan tehlikede... Millet büyük bir imtihan muvacehesinde... İşte bu sebeple, mukadderat-ı millet hakkında, son karar verilmek üzere iken toplanacak olan Millet Meclisi'ne ben de girmek istiyorum. Bu güne kadar asker olmamaklığım ve bu sebeple hiçbir cemiyet-i siyâsiye'ye sûret-i kat'iyye de intisab etmemekliğim dolayısıyla, bu gün, ruhen ve hissen kendisi ile müşterek bulunduğum Anadolu ve Rumeli Müdafââ-ı Hukûk Cemiyeti nâmına muskat-ı res'im olan Bolu Sancağı Meb'usluğuna namzedliğimi va'z ediyorum. Binaenaleyh kendimi ve nokta-ı nazarımı arz ve takdim edeyim.

1.Ben, Bolu'nun ma'rûf ailelerinden ve Tulumbacızâdelerden mu'allim merhum Necib Efendi'nin oğluyum. Asıl ana ismim Mehmed Murad iken, askeri mektebe girdiğim sene Murad ismi yasak olduğu için kaldırdılar ve yerine Ulvi'yi ilâve ettiler idi.

2.Harb-i Umumiye kadar XII. ve V. Süvâri Alaylarında ve Mızraklı Alay'ın Numûne Bölüğü Kumandanlığında bulundum. Bu Harb-i Umûmide Müstakil Hecin Süvar Bölüğü Kumandanlığı ile Sina Çölü'nde ve Hicaz'da, Medine-i Münevvere Merkez Kumandanlığında ateş, güneş ve düşman karşısında ifa-ı vazife yaptım. Mecerûhen esir düştüm ve bir ay evvel (Eylül 1919), esâretten geldim. Hîdemat-ı fedakâraname mükâfaten Binbaşılığa terfi ettim.

3. Eğer beni meb'us intihab ederseniz. Siyasetim memleketde irade-i millîyeyi emr ü kanun hakim kılmaktır. En mübarek ve mukaddes emelim, harab olan vatanımın fakir ve sefil kalan milletimin müdafâa-ı Hukûkudur. Bunun için de, bütün sancağımı, köyelerine kadar dolaşarak sizlerle görüşmek, tanışmak, dertlerinizi dinlemek ve bu sûretle Sancağımın âlimi, zürra'ı, tüccarı, idâri, sıhhi v.s. her Husûsda muhtac olduğu işleri Meclis'de ve deva'ir-i îadesinde gece gündüz takib ederek, memleketime hüsn-i hizmet etmek istiyorum. Her sene sancağımı gezerken sizlere memleket için yaptıklarımı arz ederek hesap vermeği va'ad ediyorum. Yoksa Meb'us olduktan sonra Meclis'e muntazaman ya gidecek, uyuyacak, yalnız el kaldırarak, yahud gitmeyecek, kendi işleriyle uğraşacak bir adam olmayacağım, kanlı, canlı, fa'al ve cevval bir meb'ûs olarak hem sancağıma, hem de vatanıma faideli işler görmek azm-i kat'iyesindeyim.

4. Bu fani olan hayatta en büyük zevk ve şerefim vatanıma açık alınlı bir evlâd olmak ve çoğunuzun Hocası olan rahmetli babama da hayrül-halef olarak yetişmektir. İşte böyle temiz bir hiss-i vatanperverane ile sizlere kendimi meb'ûs namzedi olarak takdim ediyorum. Ol-babda, rey ve irâde muhterem vatandaşlarımdır.

Bolu'nun Tulumbacızâde ailesinden Mu'allim,
Merhum Necib Efendizâd, Medene-i
Münevvere Merkez Kumandan-ı Sabıkı Süvari
Binbaşısı Mehmed Ulvi."

Bolu ve köyelerinde, kendi hesabına propaganda yapan Mehmed Ulvi, ne yazık ki çoğunluk olaylarını alamayacaktır.¹⁴

¹⁴ İleri, 25 Teşrin-i Evvel 1335 s.5.

Bolu'nun tanınmış şahsiyetlerinden olan Abdulvahhab da Ankara karşıtı bir tutum içindedir. Daha önce, İstanbul'daki Mecliste, Kastamonu Vilâyeti Bolu Sancağı adına meb'us seçilmiş, İttihad ve Terakki aleyhinde görüşleri ile tanınmıştı. Teminat Gazetesindeki yazıları da onun Enver-Talât-Cevad Paşalar üçlüsüne karşı ne kadar muhalif olduğunu göstermektedir. Bolu'ya döndükten sonra, Bolu Livası Matba'asında idâreci olarak çalışmakta iken Mütarekenin imzalandığına, Almanya taraftarlarının siyasetinin iflas ettiğine şahid olarak, Bolu'daki konuşmalarında acı bir dille İttihadcılarını yermekten geri durmamıştır. Nitekim, Sancağın resmi gazetesinin sûtûnlarına kadar yer almış tenkidlerinde, yine eski görüşlerinin kurbanı olarak, şunları belirttiği görülmektedir: “Livânın bi'l-umûm müntehib sanilerine” diye başlık taşıyan hitabı “Allah'dan korkunuz.. En güzide üç-dört milyon insan kaybı vardır. Milletvekili olacak kişi vatanını, namusunu, vazifesini pek iyi bilmek ve mukaddesat ile mütehassis olmalıdır... Geçmişini unutmayınız,, Dört sene evvel yapılan intihabda ne manevralar döndüğünü ve nasıl bir intihab yapıldığını hatırlayınız” diye sürmektedir.¹⁵

Tunalı Hilmi Bey ise, daha çok Devrek, Zonguldak ve Ereğli taraflarında, cidden etkili ve bütün memleket meselelerini dile getiren konuşmaları ile oy verecek kimseleri kendisine hayran bırakmakta idi. O'nun daha çok üzerinde durduğu konu, bölgenin düşmandan kurtulması, kömür ve bununla ilgili sosyal meseleleri Meclis'de temsilci olarak, hâletmekti.

Müfti Ahmed Tayyar Efendi'nin propagandaya ihtiyacı yoktu. Zira Bolu'da hemen her kesim ahâli tarafından sevilen ve hürmet edilen kimse idi. ayrıca, eşraf-ı belde ve köy muhtarları üzerinde de ailesinden gelen sevgi vardı. Hepsinden önemlisi ayaklı kütüphane diye nitelendirilen, çoğu defa halk arasında Hoca Sırıya/Süreyya diye tanınan Karamanlızâde Süreyya Efendinin de kendisine arka çıkması idi.

¹⁵ Bolu Gazetesi No: 278 Teşrin-i Sâni 1335 s.1.

MUZAFFER KILIÇ MUSTAFA KEMAL (ATATÜRK) CEVAD ABBAS (GÜRER)

Hey'et-i Temsiliye ise Müdafââ-ı Hukûk Cemiyeti İlkelerine tam sadık ve Mustafa Kemal Paşa'nın da yâveri olan Cevad Abbas (Gürer) Bey'i Bolu'dan aday göstermiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın da oluru alınmıştı. 12 Ekim 1919'da, Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey nezdinde harekete geçen Hay'et-i Temsiliye, Cevad Abbas için ricada bulundu.¹⁶ "Meclis-i Meb'ûsan'da, milliyetperver grubun temin-i faikiyeti için Müdafââ-ı Hukûk Cemiyet esasına sadık ve iktidar-ı ilmîyesi malûm ve seciye-i ahlâkiyeleri mazbut zevattandır" diye de kişiliği hakkında bilgi verilmiştir.¹⁷

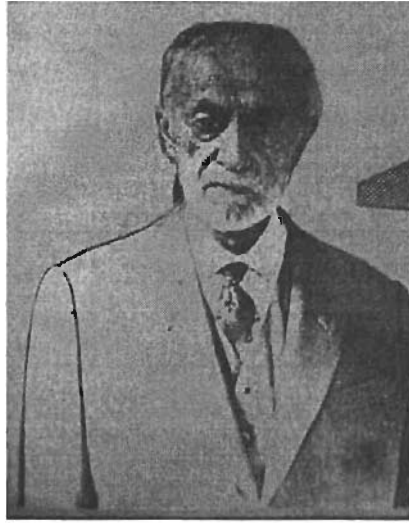
BOLU MUTASARRIFLIĞI MİLLETVEKİLLERİ

¹⁶ Hey'et-i Temsiliye Kararları, hzl: B.S. Baykal, Ankara 19.. s. 18

¹⁷ Cevat Abbas Gürer'in yakında yayınlanan hatıralarında Bolu Milletvekilliğine nedense temas olunmamıştır. Bkz: Atatürk'ün Yâveri Cevat Abbas Gürer: Cebheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl. Hzl: Turgut Gürer, İstanbul 2006.

25 Kanun-ı evvel 1335 günlü Bolu Gazetesinin haberine göre Bolu Sancağında, milletvekili seçimi son bulmuştur. Oyların sayımı sonrasında, Bolu Belediye Reisi Nuhzâde Mehmed, Yüzbaşı Cevad Tunalı Hilmi ve Merkez Livâ Müftisi Ahmed Tayyar Efendiler, Meclis-i Me'bûsan-ı Osmaniye'ye katılmaya hak kazandılar. Kendilerine verilen mazbata ile dolaylı yollardan İstanbul'a hareket eden milletvekilleri, burada az sonra açılışa katılacaklar ve önceden de ellerindeki belgeleri, Meclis'te ilgili masaya verecekleridir.¹⁸

Bolu Milletvekillerinin kısa hayat hikayeleri ise şöyledir:

1. AHMET TAYYAR (ÇULHA)

Bolu'da, 1886'da doğdu. Hacı Mustafa İzzet ve Şerife Hatun'un oğludur. İmâret Okulunu tamamladıktan sonra, İstanbul'da dinî eğitim gördü. Bolu'ya gelerek Yıldırım Beyazid Medresesine eğitimci olarak girdi. Darü'l-Hilafetü'l-Aliyye'nin Bolu şubesini kurdu. Bolu Müftisi iken Boluluların isteği ile milletvekilliğine adaylığını koydu. Kısa süreli parlamenterlik hayatı sonrası Bolu'ya döndü ve Ankara'nın Bolu'daki sesi oldu. Ayaklanma sırasında asilere öğütte bulundu. Hayatını Bolu'da geçirdi. 4 Nisan 1971'de aynı yerde hayata veda etti.

¹⁸ Bolu Gazetesi No: 285 Kanun-ı Evvel 1335 s.1 İleri No. 701 11 Kanun-ı evvel 1335 s.4. M.Zekâi Konrapa, Bolu Tarihi, Bolu 1960. 723.

2.NUHZÂDE MEHMED VASFI

1875 (1291)'te Bolu, Büyükcâmi Mahallesinde doğdu. Babası Nuhzâde Reşit Bey, annesi Fatma Hanım'dır. 1906'da Mudurnu, Kazanlar ailesinden Nuri Efendinin kızı Emine Hanımla evlendi. Mehmet, İhsan, Muhsin ve Advıye'nin babasıdır.

1893'te Bolu idadisini bitirdi. 1900'de Belediye Başkanlığı ve Milli Eğitim Komisyonu Başkanlığı. 1901'de Milli Eğitim Müdür Vekilliği ve 1916-1920 tarihleri arasında ikinci kez Bolu Belediye Başkanlığında bulundu. Esas uğraşısı ticaretti. Ticaret Odası Başkanlığında bulundu. Bolu'ya elektrik getirilmesinde hizmeti geçti. Bolu'dan, son dönemde (14.2.1919-16.3.1920) Meclisi Mebusan'a üye seçildi.

3.TUNALI HİLMİ:

Eski Cuma'da dünyaya gelmiştir. (15 Ağustos 1287/1871) Babası ticaretle uğraşan İsmail Hakkı'dır. Ailesi, savaş nedeni ile İstanbul'a göç ederek, Üsküdar'da yerleşmiştir. Babasının mâli durumu bozulunca, Adana ve Kastamonu'ya gittiler. Dönüşte yine eski yerlerinde yerleşerek, Üsküdar'da eğitim hayatına başladı. İstanbul'da, Fatih Askeri Rüşdiyesine girdi. Kuleli Askeri İdâdisi'nde tıp öğrenimine devam etti. Elyazısı ile Teşvik gazetesini çıkardığı için, tutuklandı. Gülhane'de Tıbbiye'ye girdi. Burada da "Gizli Mektepler Cemiyeti" ni meydana getirdi. İttihad ve Terakki'ye de girince tâkibat nedeni ile zorunlu olarak Avrupa'ya kaçtı. İsviçre'de Cenevre'ye yerleşti. Kısa süre Madrit'de, Türkiye'yi temsil etti. 1904'de Kahire'ye geçti. 1908'de, Sultan II. Abdülhamit'in baskısı sona erince, İstanbul'a geldi. Karadeniz Ereğlisi, Silivri, Hayrabolu, Ordu'da idârecilik yaptı. Beykoz, Gemlik Kaymakamlığından sonra, Muhacirin Umûm Müdürlüğü, Dış Sevkiyat Dairesine memur olarak tâyin edildi. Bolu'daki seçimlere katılarak, Meclis-i Meb'usan-ı Osmaniye'de milletvekili olarak bulundu. Tunalı Hilmi, III.Dönemde Zonguldak Milletvekili iken, 26 Temmuz 1928'de öldü. Makedonya, Peşte'de Reşid fendi ile, Rezalet: Yine İspanya'da, "Rezalet" Portekiz'de, "Kongre ve Cevapları", "Cevabımız", "Kongre Nedir Nasıl olmalıdır?", "Avrupa'da Tahsil", "Osmanlı'da Aile

Hekimliği” gibi eserleri ile dikkati çekmiştir. Ayrıca, “Hutbe” serisi de o zamanki Osmanlı dünyasını anlatması açısından önemlidir.¹⁹

4.YÜZBAŞI CEVAD ABBAS (GÜNER)

Mustafa Kemal veya Hey'et-i Temsiliye'nin ricası ile Bolu Milletvekili seçilmiştir. Aralık 1925'de, kendisi tarafından TBMM'ne verilen belgede Milletvekili oluncaya kadarki hayatına dair şunları belirtmektedir;

¹⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisinin Azasının Tercümeihâl Kâğıdı, s.65. K.Öztürk, Türk Parlamento Tarihi: TBMM. II. Dönem (1923-1927), Ankara 1995 III, s.143-151.

TBMM AZASININ TERCÜME İHAL (ÖZGEÇMİŞ) KAÜDİ ÖRNEĞİ			
Adı ve Soyadı	Cevad Abbas	İlmi rütbesi	Binbaşı
Babasının adı	Ahmet şerif Abbas	Mesleki ve işi gücü	Mebusluk
Anasının adı	Fatma	Yedek Subay ise Şubesi ve Sicil No'su	
Doğum yeri	Üsküp Vadar Mh. (Niş)		
Doğum Tarihi	7 Ağustos 1303 (1887)		
Tahsili	Mektebi Hayriye	Evli Olup olmadığı, kaç çocuğu bulunduğu	Evli, 6 çocuklu
Bildiği diller	Fransızca, Bulgarca	Seçimden evvelki İş durumu	Mebus
İhtisası	Askerlik	Memur olup olmadığı	
Eserleri		Mebuslukları	

Tahsili ibtidai ve rüştiye askeriye (İlkokul ve askeri ortaokul eğitimini) Üsküp'te, tahsili idadiyi askeriye (Askeri lise eğitimini) ve harbiyeyi Manastır'da görmüş (Gördüm) ve 1324 (1908) senesi ağustosunda mülâzımı sanilikle neşet ederek (Teğmen olarak mezun olup) Atık 3.Ordu 19 Alay 3.Tb.2.Bl. mülâzımlığına (Komutanlığına) tayin olundum. Mezkûr taburda bilahire (sonrada) bölüğümle Zifce hududunda Peşerova (da); Komanova müfreze kumandanı ve Taburumla Koçana Merkezi'nde ve bölüğümle Köprülü Müfrezesi'nde bulundum. Selânik'te, 1326 senesi ibtidalarında (1910 yılı başlarında) Kürşat edilen (açılan) Zabıt Talimgâhına beray-i mümârese (uzmanlık için) gönderildim. Aynı senenin gayesinde (sonunda) Selanik'te Birinci Takip Taburu'nun İkinci Bölük Mülâzımlığı'ne nakledildim. Mezkûr

bölükle Selanik Vilâyeti'nin muhtelif kazalarında takibatı eşkiyada (eşkiya takibinde) bulundum ve 1327 senesi nihayetlerinde (1911 yılı sonlarında) Alây 37 (37.Alay) yaverliğine nakloldum. İtalya ilânı harbi üzerine seferber hale ifrağ edilen (getirilen) Alâyımızla Selanik Körfezi'nin muhafazasına memur edilmiştik. 1328 senesi (1912) Temmuzunda böbreklerimden muzdarip olduğumdan beşmah (ay) müddetle İstanbul'a tebdilhavaya (hava değişimine) gönderildim. 1 Eylül 1328'de (1912) Mülâzımı evvelliğe (üsteğmenliğe) terfi etmiş ve mezkûr senenin teşrinevvelinde (aynı sene ekim ayında) İstanbul Merkez Kumandanlığı'nı ifa ettim. 16 Nisan 1331 (1915'te) Gelibolu'da müteşekkil 16.Kolordu Erkânı Harbiyesi (Karargâhı) Mülhâklığına (emir subayı yardımcılığına) tayin olundum. 25 Temmuz 1331'de (1915) itibaren Anafartalar Muhaberatı'nın safahatı umumiyesine (bütün evrelerine) iştirak eyledim. Mezkûr Grup Erkân-ı Harbiyesinin (Anafartalar Grubu Karargâhı'nın) 1., 2. ve 3. Şubelerinde tanzif olundum (görev yaptım). Bir müddet "münci millet (ulusu kurtaran) Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin" kitabeti hususiyesi (özel kâtipliği) hizmetinde bulundum. İşbu müddet zarfında harp madalyası, KILIÇLI liyakat madalyası ve KILIÇLI 4. (Dereceden) Mecidi nişanlarıyla ve bir sene seferi zamlı taltif olundum (ödüllendirildim). Kafkas, Filistin Darül Harekatı'nda ve Yıldırım Orduları Grubu'nda Gazi Müşarünileyh hazretlerinin yaveri zati ünvanıyla refakat ettim. Kânunuevvel 1392'de (Aralık 1916'da) yüzbaşılığa kâdemen terfi ettim. Kafkas Muhaberesi'nde bir sene seferi zamlı taltif olundum (ödüllendirildi). 1333 sensî kânunuevvelinde (Aralık 1917'de) Veliâhd Vahdettin'in Almanya seyahatında Gazi Paşa Hazretleriyle birlikte bulundum. İmparator tarafından ikinci (dereceden) Demir Salip nişaniyle taltif olundum (Ödüllendirildim). Aynı senenin nihayetlerine (sonlarına) doğru ordumuz Yıldırım Orduları emrinde iken Liman Paşa tarafından I.Demir Salip Nişaniyle taltif edildim. Mütarekeyi müteakip Anadolu Şarki Vilayatu Teftişi Umumiliği seryaverliğine (Doğu Anadolu illeri Genel Müfettişliği başyaveri olarak) Harekâtı Milliyeye (ulusal harekete) iştirak ve Erzurum Kongresini müteakip 17 Ağustos 1335 (1919) senesinde teşekkül eden Heyeti Temsiliye'de Başkitabet vazifesiyle tanzif olundum (başkatipliğine getirildim). Sivas Kongresi'ni müteakip Kânunisani 1336'da (Ocak 1920'de) İstanbul'da küşadına

muvaffak olunan (açılan) Meclisi Mebusan'a Bolu Mebusu sıfatı ile iştirak ettim. Mezkûr Mecliste, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti umdelerini (ilkelerini) ifade eden Misak-i Milli'yi tesbit eyleyen komisyonun, mahsus azası (özel üyesi) meyanına intihap edildim (seçildim). 16 Mart 1336 (1920) sensinde İngilizlerin şiddetli takibatına düçar oldum (uğradım). Bir müddet İstanbul'da gizlendikten sonra balıkçı olarak Yalova'ya çıktım ve 1 Temmuz 1336 (1920) senesinde Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne iştirak ettim. 3 Temmuz 1336'da (1920) Yogat isyanı dolayısıyla mezkûr havalie Meclis namına hareket etmek salahiyetiyle Gazi²⁰ Cevad Abbas Bey, Soyadı kanunu çıktığında, Gürer'i aldı. Aralık 1922'de, Bolu'nun Fahri Hemşehrîsi oldu. 4 Temmuz 1943'de Yalova'da hayata veda etmiştir. Evli olup, altı çocuğu vardı. "Ebedi Şef Kurtarıcı Atatürk'ün Zengin Tarihinden Birkaç Yaprak" 1 1939'da yayımlamıştır.²¹

TBMM'NİN 23 NİSAN 1920 AÇILIŞINA KATILMAYAN MİLLETVEKİLLERİ

İstanbul'un 16 Mart 1920'de İ'tilâf Devletlerince işgali üzerine, Meclis-i Meb'usan-ı Osmani de dağılma tehlikesi ile karşı karşıya kamıştır. İşte bu durum nedeni ile, Ankara'daki Mustafa Kemal Paşa'nın, telgrafı milletvekilleri ve aydınlar arasında büyük yankılar meydana getirmişti. Her yer İngilizler tarafından kontrol edildiği için, tutuklanmaktan endişe eden milletvekilleri ve bazı ileri gelen kimseler, çeşitli yollar ile Anadolu'ya geçme kararı verdiler.

Onlar Beykoz, Özbekler Tekkesi, Maltepe hareket edilecek önemli merkezlerdi. Ama kullanacakları deniz ve demiryolu ile seyahat etmeleri ise İ'tilâf askerlerinin kontrolleri nedeniyle imkânsız gibi idi.

Üsküdar, Samandıra ve Kartal üzerinden gerçekleştirilecek Kocaeli Yarımadasının ortasından geçen ve İzmit ile Adapazarına, Kandıra'ya ulaşan yollar ise daha az tehlike arz etmekte idi.

²⁰ TBMM Azasının Tercümeihal Kağıdı, s.60

²¹ Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer: Cebheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl, hzl: Turgut Gürer, İstanbul 2006, s.116-117.

Bolu Milletvekilleri için de durum aynı idi. Birlikte olmaktan ziyade kişisel hareketlere girdiler. Cevad Abbas Bey, Balıkçı Hüviyeti ile Yalova'ya sığındı ve oradan Ankara'ya ulaşabildi. Tunalı Hilmi içinde farklı bir ortam yoktu. O da, gecikmeli olarak, Ankaraya ulaşabildi.

Köken olarak Bolulu olan iki milletvekillerinden şansı yaver giden Müfti Ahmed Tayyar Efendi oldu. Kolayca, ama zorlu bir araba yolculuğu ile Bolu'ya ulaşabildi. Mustafa Kemal'in bildirisinin kendisine tanıdığı haktan faydalanma yolunu seçmedi ve Bolu'da, eski görevine dönmek gereğini duydu. Bolu'daki siyasi ortam ise oldukça karışık idi. O, Kuvâ-yı Millî'ye safında çalışmalarını sürdürdü. Bu arada, Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin de devamına sözü geçer bir kimse oldu²²

Mehmed Vasfi, Meclisin işlerliğini kaybetmesinden sonra, diğerleri gibi Ankara'nın çağrısına uyarak, Anadolu'ya geçmek istedi ise de başarılı olamadı. TBMM'ne verdiği hayat hikâyesinde bu konuda şunları dile getirmektedir,

“Son İstanbul Meclis-i Meb’usan intihabında yine (Bolu) Belediye Reisi idim. Bunu, Belediye namına elektrik ile tenviri için tettikatta bulunmak üzere celb ettiğim Avusturyalı bir elektrik mühendisinin yaptığı keşfi tamik için mezunen Dersaadet’de bulunduğum sırada (o vakit şimdi İstanbul vâlisi Haydar Beyefendi Bolu’da mutasarrıf idiler) İstanbul’un son Meclis-i Meb’usanı azalığına intihab edildim. Meclis’in in’ikadı ile iştirakım oldu. Vak’a-ı za’ile-i müte’essife üzerine (vesika ye’dimdedir), Anadolu’ya geçeceğim bir sırada, burada, tafsilât uzun gideceğinden zikrinden sarf-ı nazar ettiğim vechile, hareketimden haberdar olan Ali Fuad namındaki bir Türk tarafından, Anadolu’ya kaçıyor, diyerek, ihbar edilip, İngilizler tarafından tevkif edildim ve bir çok siyasi ve ticari safahat geçiren bir silsel-i muhakeme devresi geçirdim. Bu meyanda, hak kaza-ı milleti mehakim-i ecnebiyyeye devr edercesine, Hariciye Nâzırı esbakı Safa Bey zanında, Hariciye Nezâretinden Ali Fuad ile aramda olan bu davanın, İngiliz mahkemesince görülmesine Hükümet-i Osmaniye muvafakat eder tarzında İngiliz Mümessillğine bir nota verilmesi, buna bütün kalbimle itiraz etmekliğim üzerine, mahkeme bütün şiddeti ile bir buçuk seneye karib bir zaman devam ederek, tahdidata maruz kaldım. Çok

²² Derdli, No: 27, 4 Teşrin-i Evvel 1336 s.1.

hamd ederim ki, bu tehdid kanaat-ı zâtiye ve siyasiyemde hiçbir cüz koparmadı. Yalnız, aksa-ı emelim olan Meclis'e iştirak arzumdan mütevellit, hizmet-i vataniyeden mehcur etmekle beni büyük şereften mahrum etmiş ve nihayet İngiliz mahkemesi bir takım tehdidatın üzerimde tesir yapıldığından, uzun bir zaman tecrübe ettikten sonra, vaki ısrarına bina'en, iki Türk arasında olan bu muhakemenin Türk mehkemesinde tekrar görülmesine karar vererek, serbestliğim tefhim edilmesine bina'en, 22 Mayıs 1337 (1921) tarihinde Anadolu'ya geçebilmek müyesser olmuş, mesa'il-i zâtiye-i ticâriyemi takibe imkân hâsıl olmuştur. İşte bu muhtasar terbiye-i tercüme-i hâlim bundan ibaret bulunduğunu tasdik ve te'yid eylerim"²³

Bu nedenle, TBMM'nin I.Dönem çalışmalarında yer alamadı. Bolu'daki durum'da, İstanbul günlerinde, hemşehrilerinden aldığı haberlerde görüldüğü gibi iyi değildi. Kardeş kanı dökülmüştü. I. ve II. Bolu hâdiselerinin yatışması en çok onu sevindirmiştir. Eğer, bu zamanlarda, Bolu'da olsa idi, iki taraf arasındaki anlaşmayı, kendi nüfûzu sayesinde mutlak surette sağlayabilirdi. Nuhzâde Mehmed, TBMM'nin II Dönem seçimlerine katıldı. 11 Temmuz 1923'de, 365 oy ile Bolu Milletvekili seçilmiştir. Daha sonra siyasetten çekildi ve ticârete başladı. Bolu'nun kuzeydoğusundaki Merkezler Köyü'ndeki Nuhoglu Kömür İşletmesini kurdu. 1946'da, Demokrat Parti, Bolu Şubesini oluşturdu. Bir süre il başkanlığı yaptı. Soyadı kanunu nedeni ile aile ismini "Nuh'zâde: Nuhoglu" soyadını aldı. 15 Ağustos 1948'de, Bolu'da öldü ve burada toprağa verilmiştir.²⁴

Cevad Abbas'da, Anadolu'ya geçmekte zorlukla karşılaştı. Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri olması nedeni ile arananlar listesinde o da vardı. Meclis-i Meb'usan-ı Osmani'deki çalışmaları ile de yakından tanınmakta idi. Müdafaa-ı Hukuk umdelerini ifade eden Misak-ı Millî'yi tespit eyleyen komisyon üyesi olduğundan, 16 Mart 1920'den itibaren takip edildi. Bir müddet İstanbul'da gizlendi. Balıkçı hüviyeti ile Yalova'ya çıktı. 1 Temmuz 1920 itibarı ile Ankara'da, TBMM çalışmalarına Bolu Milletvekili olarak katıldı.²⁵

²³ Bkz: TBMM Azasının Tercümeihâl Kâğıdı Örneği No: 464.

²⁴ K. Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, s.148-149.

²⁵ TBMM Azasının Tercümeihâl Kâğıdı s. 60.

Tunalı Hilmi de, Anadolu'ya biraz geç katılanlardandır. Diğerleri gibi 23 Nisan 1920'deki, TBMM'nin, Ankara'daki açılışın da gecikme nedeni ile hazır bulunmamıştır. Üyelik belgesinde, Tunalı Hilmi Bey bu olay temas ile "1335 intihabatında Bolu Meb'usluğunu kazandım. 16 Mart Vak'ası üzerine, Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinden gizlice alınan bir telgrafı münasib meb'uslara tebliğ, bunları Anadolu'ya kaçmaya teşvik, kaçtırmaya delâlet etmekte iken, ben de kaçtım. BMM'ne 27 Nisan 1336 (1920) katıldım. Başarabileceğim işlere dalmak için isyan kaynağı Düzce'ye mütenekkiren girmek üzere vâki teklifim İcra Vekilleri Hey'eti'nce tasvip edildi."²⁶

Geçekten de Tunalı Hilmi, Zonguldak ve Bolu dolaylarındaki TBMM'ne İstanbul teşviki ile karşı tutumunu kaldırmada kişisel yeteneği ile engel olmuştur. Devrek ve Ereğli'deki faaliyetleri bunun örnekleri arasındadır.

TBMM İÇİN SEÇİM ÇAĞRISI

Meclis-i Meb'usan-ı Osmani'nin, İstanbul'un İ'tilâf Devletlerince işgali, haksız yere tutuklamalar, Malta'ya sürgün için aydınların sudan sebeplerle toplanması, Ankara'yı hemen harekete geçirdi. Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak, olağanüstü yetkiye sahip bir Meclis'in toplanması için yeniden bir seçim yapılmasını, vilâyet ve Kolordulara telgraf ile bildirdi. 19 Mart 1920 tarihli olup, Bolu'ya da ulaşan telgraf emrinde, oniki maddelik önerilerin hemen uygulanması istenmekte idi. Mustafa Kemal, telgrafın ilk giriş kısmında "İslâm Hilâfetinin merkezi ve Osmanlı Saltanatının merkezi İ'tilâf Devletlerince resmen işgâl edilmiştir. Devlet bu durumda asli görevlerini yerine getirmekten artık uzaktır. Meclis-i Meb'usan da dağılmıştır. Millet'in tekrar harekete geçerek, idari işleri yerine getirecek bir Meclis acilen açılmalıdır. Bu meclis olağanüstü yetkilerle desteklenmelidir. Toplanacağı yer de Meclis-i Mebusan üyeleri hemen Ankara'ya ulaşmalı ve yeni çalışmalarını burada devam ettirmelidir. Bu arada, esasları belirlemiş kişilerin, milletvekillerinin oluşturulması için de yeni seçim yapılması zorunludur. Seçimler, şu esaslar çerçevesinde yapılmalıdır:

Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer: Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl, İlerleyen: Turgut Gürer, İstanbul 2006 s.113.

²⁶ TBMM Azasının Tercümeihal Kâğıdı s.65.

1. Ankara'da olağan üstü yetkiye sahip bir Meclis Milleti aydınlatmak ve murakabe etmek için toplanacaktır.
2. Bu Meclise üye olarak seçilecek kişiler, Meb'ûsan hakkındaki yasal şartlara uyacaktır.
3. Seçimde sancaklar esastır.
4. Her sancaktan beş üye seçilecektir.
5. Her sancak kazalarının görevlendireceği ikinci seçmenden ve merkez sancakta aynı özelliğe sahip kimselerden; sancak idare ve Belediye Meclisleri ile MHC Heyet-i İdârelerinden ve vilâyetlerde merkez heyeti, idare meclisi ve Belediye Meclisi v.s. den oluşan ikinci seçmenlerce, aynı günde ve aynı toplantıda gerçekleştirilecektir.
6. Bu Meclis üyeliğine her parti, topluluk ve cemiyet tarafından aday gösterilmesi mümkündür. Her kişi de bu kutsal savaşa katılabilecektir. Bağımsız olarak da seçilme hakkı mevcuttur.
7. Seçimlere her bölgenin en büyük mülkiye memuru başkanlık edecek ve seçim güvenliğinden sorumlu olacaktır.
8. Seçim gizli oyla ve çoğunlukla yapılacaktır. Meclisin içlerinden seçtiği iki kişi tarafından, fakat herkesin huzurunda ifa edilecektir.
9. Seçim sonunda, bütün üyenin imza ve mühürlerini içeren üç nüsha mazbata düzenlenecek ve biri yerinde alıkonulacaktır.
10. Üyenin alacağı ödenek, sonra Meclis'ce kararlaştırılacaktır. Ancak, varış yol giderleri seçim meclislerinin zorunlu gider hesabı ile takdir edeceği tutar üzerinden seçildikleri hükümetçe temin olunacaktır.
11. Seçimler nihayet on beş gün içinde çoğunlukla Ankara'da toplanabilmesi için milletvekilleri yola çıkarılacak ve sonuç üyenin ismi ile hemen yerine getirilecektir.
12. Gönderilen telgrafın varış ve alınışı hemen bildirilecektir.²⁷

²⁷ K.Atatürk, Nutuk, s.288.

Bu maddeler ışığında Bolu'da yeni seçimler yapıldı. Ali Haydar Bey'in Heyet-i Temsiliye Başkanlığına, dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdiğine göre TBMM'ne katılacak Bolu Milletvekilleri şunlardı:

Abdullah Sabri (Aytaç)

Abdûlvahhab

Dr. Fuad (Umay)

Çırpanlı Nuri (Aksu)

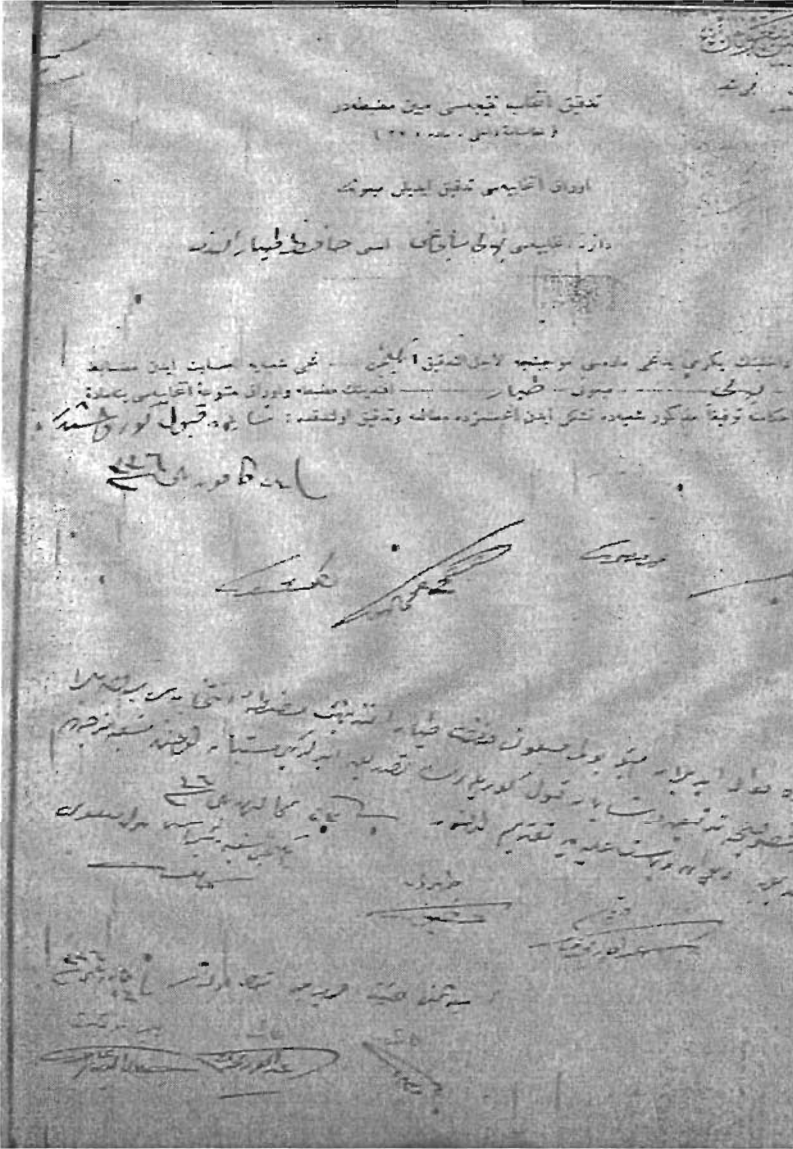
Yeni milletvekilleri,²⁸ Abdûlvahhab dışında, hemen Ankara'ya hareket etti. Hürriyet ve İ'tilâfçı olan Bolu Matbaası eski müdürü Abdûlvahhab böylece, kader çizgisini çimiş oluyordu. Zira, Bolu ayaklanması önderi olarak işlem görecekti, Çerkez Ethem tarafından idama mahkum edilecekti.

TBMM'ne eksik olan milletvekilliği için sonradan Yusuf İzzet (Met) katılacaktır.

Milletvekillerinin hareket etmelerinden kısa süre sonra Düzce ayaklandı. Bu hareket 18 Nisan'da Bolu'yu da içine aldı. Ankara, acil önlemler alarak, bölgeye öncelikle bir örgüt kurulu gönderdi. Hüsrev Bey (Gerde ve Trabzon Milletvekili) başkanlığındaki bu kurulda Bolu milletvekillerinden Dr.Fuad ve İlyaszâde Şükrü Beyler bulunuyordu. O yüzden, her ikisi de Ankara'da, TBMM'nin açılışına katılamadılar. Devrek'teki Abdullah Sabri ile Düzceli Nuri Efendi, 23 Nisan töreninde Bolu'yu temsil edebildiler. Ancak, Düzce taraflarından alınan haberler hiç de iyi değildi. Asiler, kasabayı ele geçirmişler, Hendek'ten Düzce'ye hareket eden Yarbey Mahmud ve XXIV. Tümen tuzağa düşürülerek etkisiz hâle getirildi. Ögüt Kurulu da ondan farklı değildi. Kör Ali'nin başında bulunduğu Geredeli isyancılar, Hüsrev ve arkadaşlarını tutuklamışlar, daha sonra da Düzce'ye yollamışlardı.²⁹

²⁸ F.Çoker, Türk Parlamento Tarihi (1919-1923) Ankara 1995 II, 185-202.
M.Z.Konraba, Bolu Tarihi, s.723.

²⁹ G.Çağlar, Hüsrev Bey Heyet-i Nasihası, Ankara, 1997 s.24-44.

TAYYAR BEY'İN MAZBATASI

BİBLİYOGRAFYA

Atatürk, Kemal, Nutuk, hzl: 2.Korkmaz, Ankara 1991.

Atatürk'ün Yâveri Cevat Abbas Gürer: Cebheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl. Hzl: Turgut Gürer, İstanbul 2006.

Bolu Gazetesi No: 278 Teşrin-i Sâni 1335

Bolu Gazetesi No: 285 Kanun-ı Evvel 1335

Bolu No: 284, 18 Kanun-ı evvel 1335.

Bolu No: 285 25 Kanun-ı evvel 1335.

Bolu No:277, 30 Teşrin-i evvel 1335.

Bolu, No: 277, 30 Teşrin-i evvel 1335.

Bolu, No:265, 31 Temmuz 1335.

Çağlar, G., Hüseyin Bey Heyet-i Nasihası, Ankara, 1997.

Çoker, F., Türk Parlamento Tarihi (1919-1923) Ankara 1995.

Derdli, No: 27, 4 Teşrin-i Evvel 1336.

Hey'et-i Temsiliye Kararları, hzl: B.S. Baykal, Ankara 19..

Hüseyin Gerede'nin Anıları: Kurtuluş Savaşı: Atatürk ve Devrimler, hzl: S.Önal, İstanbul 2002.

İleri No. 701 11 Kanun-ı evvel 1335

İleri, 25 Teşrin-i Evvel 1335.

İleri, 3 Kanun-ı evvel 1335.

İleri, 8 Kanun-ı Evvel 1335.

Konraba, M.Z. Bolu Tarihi, Bolu 1960.

Konukçu, Enver Bolu Bölgesine Ait Milli Mücadele Kronolojisi, Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi I(Temmuz 1978), Erzurum.

Öztürk, K., Türk Parlamento Tarihi: TBMM. II. Dönem (1923-1927), Ankara 1995.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Azasının Tercümeihâl Kâğıdı.

ABSTRACT

SANCAKS OF BOLU DEPUTIES IN OTTOMAN
PARLIAMENT

Sancaks of Bolu played significant roles in National Struggle at the onset of the Republic and at early times. One part of this was come true by members of Parliament on the line of Atatürk. In the elections carried out for Ottoman Parliament with the invasion of İstanbul, and as a result of Amasya Decisions, The parliament, which has to make obligatory holiday, performed the elections again under the roof of Turkish Grand National Assembly by the order of M.Kemal. The members of parliaments coming to İstanbul and Fuat Umay, Şükrü Gülez and the others who entitled to participate in new elections performed these historic duties. That Governor, Ali Haydar Bey, made elections available in time indicated the efforts of Governorship on the way of Nationalised. Key Words: Bolu, Governorship Ottoman Parliament, Members of Parliament of Turkish Grand National Assembly in Ankara.

ÖZET

Bolu Mutasarrıflığı Milli Mücadele'de ilk zamanlarda ve Cumhuriyetin başlangıcında önemli roller oynadı. Bunun bir bölümü de milletvekilleri tarafından Atatürk çizgisinde gerçekleştirildi. Amasya kararları Meclis-i Mebusan-ı Osmanî için yapılan seçimlerde ve İstanbul'un işgali ile tatil zorunda kalan parlamento, Mustafa Kemal'in emri ile Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında yeniden seçimleri gerçekleştirdi. İstanbul'a gelen Bolu parlamenterleri ile yeni seçimlerle katılmaya hak kazanan Fuat (Umay) Şükrü (Gülez) ve diğerleri bu tarihi görevleri yerine getirdiler. Mutasarrıf Ali Haydar bey'in seçimlerin zamanında yapılması sağlanması da Mutasarrıflığın millîleşme yolundaki gayretlerinin işareti olmuştur. Anahtar kelimeler: Bolu, Mutasarrıflık, Meclis-i Mebusan-ı Osmanî, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Parlamenterleri